

DOCUMENTE PRIVIND MIȘCAREA CULTURAL-NAȚIONALĂ ROMÂNEASCĂ DIN TRANSILVANIA LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

VIOREL CIUBOTĂ

În arhiva Muzeului județean Satu Mare se păstrează un număr însemnat de documente referitoare la mișcarea cultural-națională românească de pe meleagurile sătmărene, cât și o serie de scrisori aparținând unor personalități marcante din Transilvania: Moise Sora Noac, I. M. Moldovan, Augustin Bunea, I. F. Negruțiu, I. Sterca Șuluțiu, Grigore Silași, V. G. Borgovan, Olimpiu Barbulovici etc. Lucrarea de față își propune să pună la dispoziția cercetătorilor o parte din aceste documente.

Cu toate condițiile datorate opresiunii naționale și sociale la care erau supuși în cadrul monarhiei dualiste austro-ungare, românii au desfășurat o vastă acțiune în vederea dezvoltării unei culturi naționale proprii. Fără îndoială că un rol de seamă în lupta pentru emanciparea culturală și națională a românilor transilvăneni l-au jucat societățile și asociațiile culturale răspândite pe întreg cuprinsul monarhiei austro-ungare formînd „... o adevărată rețea de noduri ale vieții cultural-naționale românești”¹. Cultivarea limbii și literaturii române, a istoriei și tradițiilor de luptă pentru libertate națională și socială, preocuparea pentru progresul cultural, economic și politic al maselor populare românești sînt doar cîteva din activitățile acestor asociații și societăți.

Cel mai vechi dintre documentele prezentate este o adresă semnată de C. Dragoș și V. Babeș în numele societății academice „Petrul Maior”² din Budapesta, adresată lui Olimpiu Barbulovici, vicarul Silvaniei, în care sînt înfățișate scopurile acestei societăți: „... dezvoltarea și lățirea simțimentelor naționale între tinerii Români...” și „... a ajutarea materialmente pe cei mai morali, mai diligenți și mai meseri studenți români de aci”³.

¹ cf. V. Curticeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, București, 1968, p. 244.

² Societatea academică „Petrul Maior” a funcționat între anii 1862—1918, la Budapesta, propunîndu-și ca scop „... deprinderea în limba maternă prin prelucrarea diferitelor opuri originale, imitațiuni, traduceri și declamări...”, după cum reiese din proiectul de program din anul 1862, cf. E. Glodariu, *Înființarea, organizarea și activitatea culturală desfășurată de societatea „Petrul Maior” a studenților români din Budapesta în Acta Musei Napocensis*, 1976, XIII, p. 507.

³ Muzeul județean Satu Mare, inv. nr. 13.768, fila 1.

O influență hotărâtoare asupra vieții culturale românești din Transilvania a avut Asociația transilvăneană pentru literatura și cultura poporului român (ASTRA), constituită în noiembrie 1861 și avind o largă arie de răspundere¹. Cele trei scrisori referitoare la „Astra” pe care le prezentăm se referă la aspecte mai puțin cunoscute din viața acestei asociații. Cea mai veche a fost trimisă de I. F. Negruțiu lui Olimpiu Barbulovici și se referă la adunarea generală a „Astrei” ținută la Blaj în zilele de 5—7 august 1877, caracterizată printr-o participare foarte numeroasă și un succes deosebit. Celelalte două, sînt adresate de Iosif Sterca Șuluțiu lui I. F. Negruțiu în problema organizării de către despărțămîntul Blaj al „Astrei” a adunărilor generale din anii 1909 și 1910.

Un rol deosebit de însemnat în progresul cultural al populației românești transilvănene l-au jucat instituțiile de învățămînt, „...adevărate fortărețe ale creșterii tineretului în spiritul educației naționale...”². La sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, ofensiva autorităților maghiare s-a îndreptat și împotriva instituțiilor de învățămînt românești confesionale, cu intenția clară de a le etatiza și introduce limba de predare maghiară.

Blajul, cel mai însemnat centru de învățămînt românesc, din Transilvania, a fost, în decursul existenței sale, de mai multe ori amenințat cu pierderea identității sale naționale. Împotriva acestor tendințe, populația românească a răspuns printr-o solidaritate impresionantă. Cele două documente pe care le prezentăm se referă la marea acțiune de colectare de fonduri, care s-a desfășurat în toată Transilvania, inclusiv în județul Satu Mare, și care a permis construirea în anul 1894 a unei noi aripi, adăugate clădirii vechi, și care a costat 42 000 Florini, dintre care 20 000 donații³.

Următoarele două scrisori se referă la una dintre marile personalități a luptei de eliberare națională a românilor din Transilvania, născut pe meleagurile județului Satu Mare, dr. Vasile Lucaciu și vin să lămurească o serie de aspecte interesante în legătură cu suspendarea acestuia din postul de preot în toamna anului 1892. După cum se știe, în primăvara anului 1892 o delegație de 300 de persoane a prezentat cunoscutul „Memorand”, împăratului Francisc Iosif, la Viena. Unul din principalii inițiatori ai acestui document a fost fără îndoială dr. Vasile Lucaciu, care a și avut de suferit cele mai grele condamnări din partea autorităților. Este

¹ Încă de la înființare, din rîndurile membrilor Astrei au făcut parte și numeroși români de pe meleagurile sătmarene: Vasile Anderco din Bătarci, C. Dragoș, învățător din Gherța Mare, I. Seremi din Mădăras, Dumitru Hosu din Sanislău, Petru Bran, neobositul protopop din Satu Mare, un mare animator și luptător pentru drepturile naționale ale românilor, inițiatorul primei catedre de limba și literatura română la gimnaziul din Satu Mare (cf. *Conspect despre P. T. Domnii membrii fondatori, ordinari și onorari ai Asociațiunii transilvănene, Sibiu, 1866*, p. 36—37).

² V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 126.

³ cf. Ion Mureșan, „*Ardealul*”, București, f.a., p. 108.

condamnat la un an închisoare de stat în noiembrie 1892, de către tribunalul din Debrețin. Pe lângă aceste măsuri ale autorităților, episcopul Ioan Sabo din Gherla îl suspendă din postul de preot al Sișeștiului, act ce provoacă a vie dezaprobată atât în rândurile populației cât și a clerului diecezei Gherla. Mai mult intelectualitatea și clerul din vicariatul Silvaniei vroiau să se întrunească într-o adunare în care să condamne actul episcopului.

Ultimele două scrisori pe care le prezentăm se referă la problema organizării de către despărțământul Blaj al ASTREI a adunărilor generale din anii 1909 și 1910.

Publicând aceste opt documente ne exprimăm convingerea că ele vor ajuta, prin datele pe care le conțin, la completarea informației privitoare la mișcarea națională și culturală a românilor transilvăneni la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

ANEXE

I

1875 ianuarie 23, Budapesta. Adresă a societății „Petrul Maior” către Olimpiu Barbulovici¹ pentru a ajuta la colectarea de fonduri în folosul tinerilor români aflați la studii la Budapesta.

Multu prețuite Domnule!

Tenerimea română din Budapesta, îndemnată de chiamarea și detorința ce-i incumbă, ca sursei ai viitorului român, s-a întrunit în societatea literară Petru Maior. Scopul acestei societăți e: dezvoltarea și lățirea semțimintelor naționale între tinerii Români acursi aci la studii, după cei mai multi au avutu nefericirea a absolve pe la gimnazie neromane, și de aci a fi inficțiați de străinismu, de altă parte cercă acesta tenerime respective societate a ajutura materialmente pre cei mai morali, mai diligenți și mai meseri studenți români de aci.

Pentru realizarea acestui scopu, amu cercatu ocașiuni, de a cere spriginulu româniloru peste totu. De aceea am aflatu bine a arangia unu balu romanu și²... aci, precum și patruși de speranția [ca] prin întreprinderea nostra vomu pote da strainiloru probe despre esistenția Româniloru și aci, și prin asta a li deschide ochii și a-i elibera de greșitele loru preocupațiuni.

¹ O. Barbulovici (1834—1914), vicarul Silvaniei, fruntaș al mișcării naționale și culturale românești din părțile nord-vestice ale Transilvaniei. A luat parte la toate manifestările politice și culturale ale românilor transilvăneni din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primul deceniu al secolului al XX-lea, (cf. C. Diaconovich, *Enciclopedia Română*, tomul I, Sibiu, 1898, p. 396 și Ioan Ardeleanu Senior, *Oameni din Sălaj*, Zalău, 1938, p. 54—66.)

² Lacună în text.

Cunoscutulu zelu naționale alu Dtale, ne îndreptățește a spera ca ni vei da sucursulu posibilu. De aceea ni luamu voia a te roga se binevoesci a primi sarcina de coleptante. Lista aci aclusa, dinpreună cu rezultatulu, la tota întem-plarea te rogamu se ni-o retrimiți sub adresa: „Ioanu Clocanu“ statio uteza N.1:29.

Din invitoriele aci alăturate, vei binevoi a distribui între p. t. domni con-tribuenți, după cum vei afla de bine.

În numele comitetului

Stimatori:

Constantin Dragosiu
V. Babeșiu

(Muzeul județean Satu Mare, inv. nr. 13.768, 1 filă.)

II

1877 august 7, Blaj. Scrisoarea lui I. F. Negruțiu³ către Olimpiu Barbulo-vici, despre adunarea generală a XVI-a a „ASTREI“, ținută la Blaj în zilele de 5—7 august 1877.

Reverendissime Domnule Vicariu!

Adunarea generală a Asociațiunei den anulu urmatoriu se va tiene în Sim-lelul Silvaniei în Duminica prima după 1 augustu st. n. Acesta a-au decisu prin acclamațiune unanima.

Officiali s-au alesu acestia:

Timoteiu Cipariu preside

Iacobu Bologa vpreside

Dr. Iosif Hodosiu secret. secundariu

Georgiu Barițiu secret. primariu

Stezariu Cassariu⁴

Controloru Brote⁵

Bibliotecariu N. P. Petrescu

Numai acum la trei ore s-au finitu sedințiile adunarei.

Amu fostu primiți forte cordialu. Alaltaeri banchetu, -eri pranzu la metro-politulu, în asta sera cina la Cipariu. Baluri au fostu alaltaeri și eri-cestu dein urma improvizatu în graba, fora plata dar forte jovialu.

Blasienii s-au purtatu minunatu. Ospeți au fostu forte mulți, membrii ase-menea tare mulți.

Cipariu au donatu Asociațiunei 500 fl. cari voru administra su numirea „Fondațiunea Timoteiu Cipariu“. În sera trecută la Cipariu au fost jocu de calu-șiari. E multu mai veselu acestu omu de doi ani încoace. Omu minunatu. Ni-au

³ I. F. Negruțiu (1854—1940) profesor și apoi director la Școala normală din Blaj. A publicat mai multe manuale școlare: Manual de stilistică; Stilistica practică etc. A fost redactor la „Foaia scolastică“, organ al reuniunii învățătorilor care a apărut la Blaj. cf. C. Diaconovici, *op. cit.*, vol. III, p. 386.

⁴ Constantin Stezariu.

⁵ Eugen Brote.

datu la 10 inși cari l-amu invitatu la siedinția, biletulu seu cu portretu și s-a înfăcioșiatu în adunare cu medalia *benemerenti* pe pieptu.

Adunarea următoria au fostu invitata și la Sighișoara, — dar Simleulu a triumfatu eclatantu.

Iertați-me pentru acesta scrisoare grabnica și disordinata, căci forte me grabescu.

Disertațiuni au fost mai multe dar nu s-au cetitu decatu a lui Baritiu *despre industria de casă*.⁶ Mai mule veti afla prin diuare. Sarutu mana domnei.

Cu distinsa reverinția

I. F. Negruțiu

(Muzeul județean Satu Mare, inv. nr. 18.780, 2 file.)

III

1892 septembrie 19, Gherla. Scrisoarea lui Vasile Pop⁷ către Olimpiu Barbulo-tici în problema suspendării lui Dr. Vasile Lucaciu din postul de preot al Sîșeș-tiului.

PREIUBITE AMICE.

E dreptu că cauza (sic) lui Lucaciu într-un momentu s'a făcutu celebră, și suspensiunea lui dela oficiu și ordu a pututu să coșiune nu numai supărare ci și o surprindere estatică în Clerulu diecesei noastre precum și în inteligenția mirena în genere, și pîna la unu punctu orecoreva e posibilu să fie justificată surprinde-rea, avendu înse complexulu acesta [de] informațiuni și cunoștințe complete de cauză nu se va pripri a edice unu verdictu scosu numai din aeru și din întune-recu asupra forului, care a edis sentinția contra Lucaciu. Dupa rezone politice ori dupa dictorea canonelor basericesci au debuitu episcopulu cu senatulu său să condamne pe Lucaciu, ori din ambele puncte deodată, va eluce în cursul procesului formalu incaminandu din partea fiscului consistorialu în contra dînsului.

Brevia suspensiune este proveziută în paragrafil canonelor din motive — lucru firescu — grave care le a fi avindu eppulu atunci cîndu cauza o a esta-datu-o fiscului seu. Substratul procedurii acestia este vechiu și are basa — posi-bilu — și în statule diecesane carii se făcu în cadrulu canonelor, prin urmare insurecțiunea clerului în contra pașiloru Eppului din parte-mi o vedu o cutezan-ția neiertată, și care își pierde legitimitatea din incidentulu ca subalternii vinu a velica o cauză cu tote momentele sale înaintea loru necunoscută. Schefulu nu poate fi contrabalansatu de fii sei sufletești în acte de guvernare ci supeditatu și recte informatu; apărarea seau defensiunea ori și caxuio deliquente are cursul seu pe catu naturalu pre atata prescriu de canone în sensul căroru inocintia ori vino-vatia se va documenta.

⁶ Titlul exact: „Idei fugitive despre industria de casă și cea mică“. Celelalte două aparținînd lui Gr. Silași și A. P. Alessi au fost aminate din lipsă de timp. cf. „*Transilvania*“, anul X, nr. 18 din 15 septembrie 1877.

⁷ Vasile Pop (1832—1894), canonic în diecesa Gherlei, a desfășurat o vie activitate pe tărîm cultural și național, mai ales printre românii din părțile sălăjene și sătmărene, luînd parte la conferința națională de la Sibiu din anul 1881. cf. Dr. Victor Bojor, *Canonicii diecezei gr. cat. de Gherla*, Cluj, 1937, p. 137—149.

Cu referinția la cele întrebate nu pot a nu-ți atrage atențiunea la subordonațiunea și obediința ce datorim toți schefului nostru eppul. Unu convoiu seau cum zici conferinție vicariale ori protopopesce din carii aru resări protestări ori măsurile primoprime căruia astăzi precum am observat în „Tribuna” da espreși o îndresnela de a lua sub ascuțișulu critice acțiunile judecatoriului competente înainte de ce procesulu și-aru ajunge sfirșitulul său legalu și canonicu în tote formele concese de Biserică, care sfidare capul diecesei nu o pote nici primi, nici vede cu ochii, nici nu poate întârzia a trage la respundere pe inițiatorii și inscenatorii ori complicitii reacțiunei.

Mai încolo candu unu cleru devine a întreprinde ceva în contra actelor definite de Eppulu ori consistoriul seu debue se fia lamuritu în tote, și în casul acesta eu din parte-mi nu vedu justificata indignațiunea clerului provenită din măsurile primoprime căruia astăzi precum am observat în „Tribuna” de espreșiune. Unu locutienatoriu episcopescu din diecesa pîna cîndu nu pote prevede efekte conforme dorinței ori voinței sale neci ca președinte neci ca pledoaristu nu pote funcționa în astfelu de mișcări cu tendinție a regula pre Eppulu său, pentru că în conferințele preveziute de voiu fie vicariale fie protopopesce, cauza lui Lucaciu nu pote forma obiectu de discuțiune fără păcatulu de ingerință în consciința Eppului...

Cu privirea la eventuala deputațiune pre semne monstră după părerea și convingerea mea îți potu răspunde că o vedu inconveniabilă, neci ca o vedu de tempu și ea aru pote să fie evaluată la unu aspectu revoluționariu, ce firesc unu eppu netembrată în termeni cei mai aspri ba chiaru nepedepsită nu o aru putea lăsa.

Așa dară Amice! Corolariul din cele prezise flu vei trage tu dupa înțelepțiunea ta, dupa rutina ce te o caracterizatu pînă acum și după cum eu te cunosc, de și ai avea temperamentu mai ageru cauzele de momentositate le ai știut pînă acum.

Ie-ți și tu dara pacienția în dinți și asceptă finalizarea procesului formalu ca se vezi că suspensiunea nu se estinde și la beneficiu numai la oficiu și nu deodată. Verosimelu ca vi se da ocașiune se luați în apărarea voastră pe luptaciul Lucaciu și e lucru laudabilu a fi sociul dureriloru Amicului confrate și românului verde a vostru și alu nostru.

Nu vei ascepta mai multu dela mine care și aceste le amu scrisu pe papirulu în fuga trenului acceleratu, am văzutu însă a fi consultu părerile mele a ți le comunica și descoperi înainte de ați fi pornitu pe ceva prăpastia și prescipientiu în acesta afacere delicată, unde sese frînga legătura ce debuie să existe în hierarchia între eppu și subalternii sei.

Amintesci la calcaiu epistolei tale ca vei conveni cu mine aici și eu dorescu tare, ca să comunicam laolalta și alte lucruri de natură carii ne respiciază pe ambii...⁸

Al teu

sinceru Amicu

Vasilii Pop

(Muzeul județean Satu Mare, inv. nr. 18.186, 4 file.)

⁸ Urmează amănunte nesemnificative.

IV

1892 octombrie 4, Șimleul Silvaniei. Scrisoarea lui Andrei Cosma⁹ către Vasile Pâtcașiu¹⁰, preot în Hotoan județul Satu Mare, în legătură cu suspendarea lui Dr. Vasile Lucaciu.

Frate Vasile!

Intervenindu revisiunea afaceriloru dela institutu n-am potutu ca mai nainte să mă achitezu facia de tine pentru promisiunile făcute. Pentru cele 3 marce de presinție a 9, anexatu ți se espedeza 27 fl v.a.

Încîtu pentru cauza lui Dr. Vas. Lucaciu lucrulu stagnează. Lucru regretabilu în preuțime-onore escepțiuniloru singurateice — lipsesce orice curagiu a spune nedreptățile în faciă despoțiloru de susu. Bisantinismulu și slugărnicia scarbosa încuibată în biserica noastră au ajunsu gradulu supremu și ca unulu, oricîtu mi-ar place să vinu la convingere contraria, credu că fără sinodalitate cangrena lațita în tote medularile bisericeî nostre o va aduce la morte rușinosă ducundu după sine și o parte însemnată a națiunei.

Sistemulu hierachicu, frate de cruce cu despotismu crassu, a cărui lozincă e în susu sluga plecată pînă la pămîntu — voi fi ziceți obidienția...¹¹, în josu aroganția infalibilității, ucidu orice semnu de vieția sănătosa (și) dezvoltare în biserica noastră.

Vi-am profetîtu, ca nimene nu va ave curagiu se pășiesca seriosu în cauza fratelului Lucaciu și deși e vorba de hodie mihi, cras tibi¹² Lucaciu va cădea gertfa despotismului eppescu fără ca colegii lui se-și rădice glasulu la locurile competinte dela o margine a diecesei până la cealalta resunandu unu veto puternicu. Tăcerea și slugărnicia preuțimei se va resbuna acuși crîncenu chiaru în contra acelei preuțimi bune, dar oscilante și nedecise, cărei i-ar place să umble cu doi bani în trei pungi.

Acî mine e luna de cîndu Lucaciu e suspendatu. Totulu tace și se vaietă ca babele bătrîne! Dar unde sunt sinodele protopopesei și vicariale consultîndu-se ce este de făcutu?

Mezilocele de jumătate sunt atributele lașiloru, cari voru cu ele a orbi lumea, dar lumea are mai multu de aprîga vedere, decîtu se pota cu una cu două a fi orbită.

Mă întrebî, dacă vicariulu a fostu la Gherla? Pentru Ddieu, spune-mi ce rezultatulu ascepți tu dela colindatulu vicariului prela icoanele din Gherla? Eu nici l-am îndemnatu la așa ceva, ci l-am persuadatu să rămînă acasă, flîndcă cunoscundu omulu, care și la cele mai slabe argumentări de susu se dă legatu, nu

⁹ Andrei Cosma (1843—1918), jurist, om politic, publicist, directorul institutului de credit și economii „Silvania” din Șimleul Silvaniei. A fost ales în 1889 în Comitetul Central al P.N.R., iar în 1892 a făcut parte din delegația memorandistă. cf. Ioan Ardeleanu Senior, *op. cit.*, p. 147—152.

¹⁰ Vasile Pâtcașiu (1844—1932), preot în Hotoan, județul Satu Mare, participant la toate manifestările culturale și naționale mai însemnate ale românilor transilvăneni, începînd cu anul 1870. A făcut parte din delegația memorandistă, iar în anul 1918 a fost unul din cei peste 60 de delegați din județul Satu Mare trimiși la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. cf. I. Ardeleanu Senior, *op. cit.*, p. 67—74.

¹¹ neinteligibil.

¹² Azi eu, mîine tu. lat.

sperezu nici unu rezultat bunu dela peregrinagia sa de prela Gherla. Stindu acasă totu ilu mai cugetă lumea de pușcă umplută.

Intre împregiurările date oreșci care rezultat așiu mai ascepta singuru dela unu sinodu vicarialu. Pune la cale o mișcare, cu preuțimea din tote părțile Sela-giului să soliciteze convocarea sinodului și așie pusu în *prospectu* a fi conchie-matu pe astă tomnă. Noi cești din locu vomu presiuna, ca vocea voastră să fie considerată. Alu tău sinceru amicu.

Cosma

(Muzeul județean Satu Mare, nr. inv. 18.153, 2 file.)

V

1893 decembrie 11, Blaj. Scrisoarea lui Augustin Bunea¹³ către Olimpiu Barbulovici, vicarul Silvaniei, prin care îi cere să adune contribuții bănești pentru gimnaziul de la Blaj.

Reverendissime Domnule Vicariu!

La prețioasa epistolă din 9. ale curentei mă grăbesc a Vă aduce la cunoștință, că durere — Preaveneratul Consistoriu diecesanu de Gherla a retrimis celele de contribuiri pentru gimnaziulu din Blasiu, ce i se trimiseseră de la Preaveneratul Consistoriu metropolitanu. Înse dupa ce de aci iar va merge scrisoare la Gherla, se sperează, că neînțelegerea se va delătura, și că veți pote primi celele de contribuiri pre calea Preaveneratului Consistoriu de Gherla.

Dacă însă acestu Preaveneratu ar rămâne pre linga hotărîrea sa dela începutu, atunci de aci se voru trimite cele de contribuiri nu în modu oficiosu pre la Veneratul Cleru alu diecesei Gherlei, ci pre cale privată pre la bărbați, cari și-au făcutu studiile în școlele din Blasiu și despre cari se presupune, că voru voi se facă colecte citu se pote mai estinse în cerculu amicilor lor și ai culturii române, așia în citu la tota întâmplarea se va da ocașiune tuturor, ca se contribuie cu toții pentru o cauza inferioare voru ave cursuri paralele, așia în citu proprie voru fi 2 gimnasie, unulu completu de 8 și unulu de 4 clase.

Închinăciune sinceră dela alu DVostre devotatu servu

Dr. Aug. Bunea

(Muzeul județean Satu Mare, inv. nr. 18.154, 2 file.)

¹³ Augustin Bunea (1857—1909), istoric, publicist și profesor de teologie la Blaj. Membru corespondent (1901) și titular (1909) al Academiei române. Dintre scrierile lui cităm: *Din istoria românilor*. Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728—1751), Blaj, 1900; Episcopul Petru Pavel Aron și Dionisie, Novacovici, Blaj, 1902; *Ierarhia românilor din Ardeal și Ungaria*, Blaj, 1904 etc. cf. *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, 1978, p. 75.

VI

1894 mai 10. *Simleul Silvaniei. Circulară a lui Olimpiu Barbulovici, vicarul Silvaniei către populația românească din vicariat, în care cere stringerea de fonduri pentru ajutorarea gimnaziului din Blaj.*

285—894

Multu Onorate Domnule Protopope!
Onorată Inteligență!
Iubitu Popor!

Trecutul e fundamentul prezentei, er prezentele e garanția viitorului, religiunile și națiunile s-a născut la acea pusețiune care o ocupă azi în concertul popoarelor Europei și lunei civilisate, prin institutele culturale cimentate prin sudorile spirituale și sacrificiile muncii și averii sale menite spre păstrarea neștirbată a clenodiilor dela străbuni, adică a religiunii, limbei și naționalității. Care popor nu-și sacrifică averea spirituală și materială pentru susținerea și dezvoltarea instituțiilor sale religioase și culturale, același prezente le se sgduie, er viitorului l-se cufundă în nolanul perirei, acela elu însuși își subserie sentiția apunerii din concertul popoarelor civilisate. Poporele seculului nostru petrunse de acestu adevăr conprobatu prin documentele fapțice eternizate prin penelul secliloru pre paginile istoriei, se întrecu unulu pre altulu în sacrificiile materiale spre conservarea și înălțarea institutelor culturale sciind că acelea sunt pan-teonul nemuririi numelui poporeloru civilisate.

Cine nu scie că Blajulu cu gymnasiulu și instituțiunile sale culturale a fostu și este și va fi în orifonulu bisericeii gr. cath. și culturei române soarele lucinte care a aprinsu stelele credinței și a științei în orizonulu nemului românesc? Sau care dintre noi nu scie, că gymnasiulu din Blaju a datu bisericeii și națiunii nostre pre bărbății providențiali (...) cari (...) prin farulu înțelepțiunii și a științei lor a scosu nemulu românesc din întunereculu neguros a nesciinței seclilor, iar vâpaia iubirii de nemu a ștersu despre peptulu națiunii române ghiția cea grosă a letargiei feudali seculare, a aprinsu în inima și sufletulu lui schinteia conștiinței de sine și a demnității naționale a insuflatu în corpulu moralu a națiunii române spiritulu naționalu care virându prin tote medulările aceluia a scuturatu de prelu cătușile ruginite, rușinoase și degradătoare de demnitatea omenească și națională a sclavagiului secular și l-a trezitu la munca renașcerii spirituale. Blajul cu gymnasiulu lui a fostu cetatea (...) ¹⁴ unde în trecutul funtosu și desastrosu s-a conservatu nevatemate clensalile scumpe a bisericeii și nemului nostru, fără de care azi nimicu am valora, ba n-ar esista adică: religiunea stramoșiască, limba și naționalitatea. Blajulu cu institutele sale religioase și culturale e foculariu de unde s-a reversatu în trecutu și trebuie se-se reverse și în viitoru preste (...) ¹⁵ întregulu corpu moralu a națiunii române razele științei și căldura credinței.

Deci deca voiam ca acestu foculariu se nu-și perdă din intensivitatea luminei și a căldurei sale se-ne recunoștemu de datorința sinta și nedispensaveră a alimenta acestu foculariu cu totii și miserii prin oferte benevole rezultate din sacrificiulu de iubire devotamentu și recunoștința cultivate în sacrariulu inimiloru nostre facia de acestu foculariu sacru ca astfelu nu numai generațiunea presintă, ci și cea viitoare, până-cându va susta numele românu se-se pota îndulci de lumina științei și căldura credinței la foculariulu prea bunu. Vocea Blajului care apelează la simțiulu nostru de iubire sacrificătoare e vocea bisericeii și a națiunii nostre prin urmare cine dintre noi și-ar pote închide inima înaintea rugăriei

¹⁴ cuvint ilizibil.

¹⁵ ruptură în text.

maicei celei dulce, care l-a născutu și crescutu la peptulu seu și i-a asemnatu pote pusetiune onorifica în terenulu bisericei și nemului seu. Se concurgem deci fraților cu obolulu nostru pre altariulu bisericei și națiunei nostre, se conferim tributulu recunoștinței prin ofertele nostre, după putuinția nostra se dăm câtu de puțin dar se-nu-ne retragem nici unulu dela sacrificiu.

Dreptuacea am onore a vă aclude sub alăturatele apeluri și cole de contri-buiri în favorulu gimnasiului superior gr. cath. din Blaju pre lângă acea fră-țiască rogare ca 2 esemplare se binevoiți a trimite On. frați preoți din parochiele mai însemnate a tractului spre efeptuirea colectăriei în gremiulu acelor parochii er întrunu esemplariu se-se inducă ofertele benevole din celelalte parochii și filiale a întregului tractu. Me nutresc firma speranția ca decă On. Cleru și Inteli-genția română va desvolta zelulu pretinsu de sfințenia și momentuositatea cauzei, rezultatulu colectelor va corespunde demnității care a ocupatu Salagiulu totu-deauna în interprinderile religionare, culturale și naționale.

În urmă ve rogu ca cu colectele subscrise dimpreună cu rezultatulu obtie-nutu pană în 1. augustu se binevoiți a-mi-le tramite spre înaintare la locul des-tinațiunei.

Dealtmîntrea cu cu deplină stimă sum
Simleu la 10 maiu 1894

addictu stimatoriu
Alimpiu Barbulovicu

(Muzeul județean Satu Mare, Inv. nr. 18 155, 2 file.)

VII

1909 iunie 1909, Sibiu. Scrisoarea lui Iosif Sterca Suluțu,¹⁶ președintele Astrei, către I. F. Negruțiu, prin care îi cere să organizeze adunarea generală a asociației pentru anul în curs la Blaj.¹⁷

Stimate domnule profesor!

Viu cu o rugare din partea comitetului, și în deosebi din partea (mea); Vă rog însă din capul locului, ca să nu ne-o refuzați. Noi am convocat adunarea generală a Asociațiunii pe anul acesta la Caransebeș, la espresa rugare a Comi-tetului despărțămîntului. Acum primim tot de la acel Comitet o rugare să revo-căm, căci nu le convine în anul acesta adunarea. În acel raport e subscris și jupî-nul Burdia et compani. Ei se scuză că pregătirile pentru alegerea episcopului iar împedeca să facă pregătiri și pentru primirea Asociațiunii. Adevărata cauză însă sunt porcăriile cunoscute de acolo. Abstrăgînd de la acesta, nime dintre membri

¹⁶ Iosif Sterca Suluțu (1827—1911), jurist consult și istoric. A ocupat diferite funcții administrative între anii 1849—1881. În anul 1884 a fost ales membru al Comitetului Central al P.N.R. Vicepreședinte al Astrei pînă în anul 1904, iar apoi președintele acestei asociații. A publicat printre altele o biografie a lui Avram Iancu. cf. C. Diaconvich, *op. cit.*, tomul III, Sibiu, 1904, p. 1042; „*Transilvania*“, anul XLII, nr. 11 din martie—aprilie 1911. Pentru date biografice și a activitatea lui Suluțu pînă în anul 1904 vezi și: O. C. Tăslăuanu, *Figuri literare și culturale*, f.l. f.a., p. 30—38.

¹⁷ Scrisoarea a rămas fără rezultat deoarece adunarea generală a Astrei s-a ținut la Sibiu între 12—13 octombrie 1909. cf. *Transilvania*, anul XL, nr. 5 din octombrie—decembrie 1909.

comitetului nostru nu vrea să șadă cu Burdiștii la o masă. Revocăm deci invitarea adunării la Caransebeș.

Ne-am decis deci să convocăm adunarea la Blaj, unde n-a fost de mult. N-are să fie primire la gară; nici bal; nici concert; nici un fel de petrecere împreună cu spese și lux; toate acestea nu se țin de agendele Asociațiunei; nu sînt prevăzute în statute. Banchetul încă nu-i prevăzut, o masă comună într-un hotel în prima zi a adunării însă se cuvine să fie.

Înainte cu mulți ani intenționase Comitetul central convocarea adunării generale la Blaj, din Blaj ni s-a scris să n-o convocăm acolo; pare mi-se Mitropolitului Vancea nu-i convenia. Comitetul central însă tocmai pentru acel refuz a convocat adunarea la Blaj, unde s-a și ținut. Ziarele de pe acel timp au desaprobat ținuta Blăjenilor. Nu cred că acum am putea ajunge într-un impas cînd avem un comitet al despărțămîntului așa activ și zelos.

Vă rog deci, bine voiți a Vă consulta, și să ne răspundeți Duminecă, în 13, ca se pot primi luni, cel mult marți în 15 l. c. răspunsul DVoastră. Sunt convins că ne Veți împlini dorința, prin ce ne scoteți din o mare încurcătură. Ziua adunării, pe cînd s'o convocăm, Vă rog să mi-o împărtășiți.

Primiți, Vă rog expresiunea deosebitei mele considerațiuni.

Iosif Sterca Suluțiu

(Muzeul județean Satu Mare, inv. nr. 13.784, 2 file)

VIII

1909 septembrie 14, Sibiu. *Scrisoarea lui Iosif Sterca Suluțiu președintele Astrei, către I. F. Negruțiu, prin care îi cere să mijlocească pe lângă despărțămîntul asociației din Blaj, să organizeze adunarea generală pentru anul 1910.*¹⁸

Stimate domnule Director!

La adunarea generală din viitor (1910) se va face alegerea Comitetului central și a prim secretarului.

Unde se va face alegerea, e de o însemnătate mai mare pentru adunarea generală, decît toate celelalte obiecte puse la ordinea zilei; nu poate deci să fie indiferent pentru nici un membru, care are iubire de Asociațiune.

Din acest motiv îmi iau voie a me adresa către DVoastră să binevoiți a mijloci, ca Comitetul Despărțămîntului Blaj să invite adunarea generală pe anul viitor.

Raportul aceasta se poate adresa Comitetului central, spre a-l înainta adunării generale din anul acesta.

Cunoscînd zelul DVoastră și al domnilor din Blaj, sunt sigur că se va satisface dorința Comitetului nostru.

Primiți, Vă rog, expresiunea deosebitei mele considerațiuni.

Iosif Sterca Suluțiu

(Muzeul județean Satu Mare, inv. nr. 13.785, 2 file).

¹⁸ De menționat că în cadrul adunării generale din toamna anului 1909 ținută la Sibiu s-a hotărît ca adunarea generală pentru anul 1910 să aibe loc la Dej, iar cea pentru 1911 la Blaj, ținîndu-se seama că atunci se îplineau 50 de ani de la înființarea Astrei. (cf. *Transilvania*, anul XL, nr. 5 din octombrie—decembrie 1909).